

Warunkowe umorzenie postępowania karnego

Przedmiotem rozważań mojej pracy dyplomowej jest jedna z instytucji probacji a mianowicie warunkowe umorzenie postępowania karnego. Podstawą tej instytucji jest zasadnicza idea – dania szansy sprawcy przestępstwa, aby przez to szybciej i mniejszym społecznym kosztem dostosować go do życia w społeczeństwie oraz skuteczniej wpłynąć na likwidację konfliktu wywołanego przestępstwem w szczególności poprzez skłonienie sprawcy do naprawienia szkody nim wyrządzonej. Jej istota polega na rezygnacji ze skazania i kary wobec sprawcy uznanego winnym przestępstwa i zastosowaniu przewidzianym przez prawo środków o charakterze probacyjnym. Nie jest to uwolnienie od odpowiedzialności, lecz swoisty środek karny, polegający na nałożeniu określonych obowiązków na sprawcę przestępstwa w celu poddania go próbie. Jako instytucja prawa materialnego zostało wprowadzone do polskiego prawa karnego dopiero ustawą – Kodeks karny, uchwaloną w dniu 19 kwietnia 1969 r.¹

W okresie obowiązywania kodeksu karnego z 1969 r. instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego okazała się wysoce przydatna w praktyce. Była szeroko stosowana. Podstawowym mankamentem tej praktyki było to, że wyeliminowała ona w zbyt dużym stopniu kary tzw. wolnościowe, przez co nie zmniejszyła w stopniu, w jakim tego oczekiwano, praktycznego zakresu stosowania kary pozbawienia wolności. Warto w tym

¹ E. A. Wdzięczna, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego w świetle koncepcji sprawiedliwości naprawczej*, Toruń 2010, s. 109.

miejscu podkreślić, że intencją wprowadzenia do kodeksu karnego z 1969 r. warunkowego umorzenia było ograniczenie penalizacji w sprawach drobnych oparte na założeniu, że są wypadki, z których bez wyroku skazującego i kary, przez użycie innych środków, można przeprowadzić proces wychowawczy, zapobiegając w ten sposób ponownemu wkroczeniu sprawcy na drogę przestępstwa².

Kodeks karny z 1997 r., hołdując zasadzie *ultima ratio* kary pozbawienia wolności, traktuje warunkowe umorzenie jako alternatywę dla tej kary, uznając je za wolnościowy środek karny związany z poddaniem sprawcy próbie. Nowa regulacja warunkowego umorzenia znacznie wyraźniej niż dotąd akcentuje jego probacyjny i wolnościowy charakter, wprowadzając możliwość oddania sprawcy pod dozór kuratora, osoby lub organizacji godnej zaufania oraz możliwość nałożenia na sprawcę szerszego zakresu obowiązków probacyjnych, także ich modyfikacji³.

W świetle obecnego kodeksu postępowania karnego z 1997 r. ze szczególnym uwzględnieniem jego nowelizacji z 2003 r. o warunkowym umorzeniu postępowania karnego decyduje zawsze sąd. Może to nastąpić na wniosek prokuratora bądź innej strony lub z urzędu przed rozprawą lub w dalszym toku postępowania sądowego⁴. Zgodnie z art. 67 § 1 k.k. warunkowe umorzenie następuje na okres próby, który sąd może określić na okres od roku do 2 lat i który to okres rozpoczyna swój bieg od uprawomocnienia się orzeczenia.

Z procesowego punktu widzenia instytucja jakim jest warunkowe umorzenie postępowania karnego jest umorzeniem postę-

² E. A. Wdzięczna, *Warunkowe...*, *op. cit.*, s. 122.

³ G. Artymiak, Z. Cwiąkański, *Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji ich zmian*, Warszawa 2009, s. 274.

⁴ T. Grzegorzczak, J. Tylman, *Polskie postępowanie karne*, Warszawa 2003, s. 895.

powania pod warunkiem zawieszającym⁵. Skuteczność umorzenia zostaje tu niejako wstrzymana do czasu zakończenia okresu próby. Dopiero bowiem w sytuacji gdy okres próby upłynął pomyślnie, tj. sprawca wykonał nałożone obowiązki, przestrzegał porządku prawnego, a w szczególności nie popełnił nowego przestępstwa, brak jest zatem podstaw do podjęcia postępowania, warunkowe umorzenie przekształca się w bezwarunkową rezygnację z prowadzenia procesu, w umorzenie bezwarunkowe. Po upływie zaś sześciu miesięcy od zakończenia okresu próby następuje także całkowita rehabilitacja sprawcy w sferze społecznej. Adnotację o warunkowym umorzeniu usuwa się z Krajowego Rejestru Karnego, co zaś najbardziej istotne, przyjmuje się, że sprawca nie popadł w ogóle w konflikt z prawem. Innymi słowy warunkowe, bo uzależnione od spełnienia przewidzianych prawem warunków umorzenie, przekształca się po pomyślnym upływie okresu próby, czyli po spełnieniu przez sprawcę warunków określonych w art. 68 § 1–3 k.k. w „zwykłe” umorzenie, którego nie można już odwołać w wyniku podjęcia postępowania⁶.

Biorąc za punkt wyjścia treść art. 66 k.k., należy wymienić przesłanki warunkowego umorzenia postępowania karnego. Można je podzielić na dwie grupy. Pierwsza obejmuje przesłanki związane z czynem zarzucanym oskarżonemu, które nie może być zagrożone karą przekraczającą 3 lata, a wina sprawcy i społeczna szkodliwość czynu nie są znaczne, oraz okoliczności jego popełnienia nie budzą wątpliwości.

Druga grupa przesłanek dotyczy osoby oskarżonego. Jest to: niekaralność oskarżonego, jego postawa, warunki osobiste i dotychczasowy sposób życia, które uzasadniają przypuszczenie, że mimo umorzenia postępowania karnego będzie przestrzegał porządku prawnego, w szczególności nie popełni przestępstwa. Ta grupa przesłanek może być rozważana jedynie, jeżeli są spełnione

⁵ P. Kruszyński, *Wzruszalność prawomocnych orzeczeń o warunkowym umorzeniu postępowania*, „NP” 1971, nr 1, s. 54.

⁶ E. A. Wdzięczna, *Warunkowe...*, op. cit., s. 139.

przesłanki wskazane w grupie pierwszej⁷. Mają więc uzasadniać dodatnią prognozę kryminologiczną wobec sprawcy przestępstwa.

Przesłanki warunkowego umorzenia postępowania karnego muszą wystąpić łącznie, aby można było warunkowo umorzyć postępowanie karne wobec sprawcy przestępstwa.

Do warunkowego umorzenia może dojść na różnych etapach postępowania karnego. Wniosek o takie umorzenie może zostać skierowany do sądu przez prokuratora na etapie postępowania przygotowawczego zamiast aktu oskarżenia. Z kolei już po wniesieniu aktu oskarżenia, w ramach tzw. wstępnej kontroli oskarżenia, prezes sądu może skierować sprawę na posiedzenie w celu rozważenia możliwości warunkowego umorzenia, w którym prokurator, oskarżony i pokrzywdzony mają prawo wziąć udział. Przy czym udział ich jest obowiązkowy, jeżeli prezes sądu lub sąd tak zarządzi⁸.

Umarzając warunkowo postępowanie, sąd zobowiązuje sprawcę do naprawienia szkody w całości lub w części, może też nałożyć nań obowiązek okresowego informowania o przebiegu próby, przeproszenia pokrzywdzonego, wywiązania się z obowiązku łożenia na utrzymanie innej osoby oraz powstrzymania się od nadużywania alkoholu lub używania innych środków odurzających. Może także zobowiązać go do świadczenia pieniężnego na określony cel społeczny w rozmiarze do trzykrotności najniższego miesięcznego wynagrodzenia i orzec zakaz prowadzenia pojazdów na okres 2 lat. Sąd może również oddać sprawcę w okresie próby pod dozór kuratora, osoby godnej zaufania lub instytucji albo organizacji, do której działalności należy troska o wychowanie, zapobieganie demoralizacji lub opieka nad skazanym.

Wskazane obowiązki okresu próby mogą być ze sobą łączone. W okresie próby sąd może także modyfikować obowiązek łożenia

⁷ G. Artymiak, Z. Cwiakalski, *Współzależność...*, *op. cit.*, s. 263.

⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2007, t. II, s. 306–307.

na utrzymanie innej osoby i powstrzymywania się od nadużywania alkoholu lub używania środków odurzających⁹.

Okres próby pełni dwie zasadnicze funkcje: ma na celu wychowawcze oddziaływanie na sprawcę oraz weryfikację prognozy kryminologicznej. Tym samym stanowi okres kontrolowanej wolności, w którym sprawca ma wywiązać się z nałożonych na niego zobowiązań określonych w art. 67 § 3 k.k.¹⁰ Jeżeli okres próby przebiega niepomyślnie, istnieje obowiązek lub możliwość podjęcia przez sąd postępowania karnego¹¹.

Podjęcie postępowania warunkowo umorzonego może nastąpić najpóźniej w ciągu sześciu miesięcy od zakończenia okresu próby. Musi być przy tym oparte na obligatoryjnych bądź fakultatywnych przesłankach podjęcia postępowania.

O podjęciu postępowania warunkowo umorzonego sąd orzeka na wniosek oskarżyciela, pokrzywdzonego lub kuratora sądowego albo z urzędu. Obecny kodeks rozszerzył prawo wnioskowania o podjęcie na wniosek pokrzywdzonego, który pod rządem poprzedniego k.p.k. nie miał takich możliwości, chyba że był oskarżycielem posiłkowym lub prywatnym w sprawie, w której doszło do warunkowego umorzenia a po noweli z 10 stycznia 2003 r. także na kuratora¹².

Warunkowe umorzenie postępowania karnego sądy najczęściej stosują wobec sprawców przestępstw przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, przestępstw przeciwko rodzinie i opiece, przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu oraz przestępstw przeciwko wolności.

Oskarżony może, jeśli uważa, że jest niewinny lub że należało postępowanie umorzyć bezwarunkowo, złożyć apelację od wyro-

⁹ T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie...*, *op. cit.*, s. 895.

¹⁰ P. Kruszyński, *Warunkowe umorzenie postępowania karnego*, Warszawa 1974, s. 254.

¹¹ M. Cieślak, *Problemy wykonania orzeczeń o warunkowym umorzeniu postępowania*, „NP” 1971, nr 7–8, s. 1069.

¹² T. Grzegorzcyk, J. Tylman, *Polskie...*, *op. cit.*, s. 897.

ku warunkowo umarzającego postępowanie, domagając się uniewinnienia przez sąd wyższej instancji lub bezwarunkowego umorzenia postępowania.

Podobnie jak oskarżony, również oskarżyciel publiczny, prywatny i posiłkowy mogą złożyć apelację od wyroku warunkowo umarzającego postępowanie, kierując ją przeciwko całości orzeczenia, a więc jego podstawom jak i przeciwko warunkom umorzenia ustalonym w tym orzeczeniu. Podkreślić jednak należy, że oskarżyciel publiczny może wnieść apelację nie tylko na niekorzyść, ale i na korzyść oskarżonego, podczas gdy pozostali oskarżyciele wyłącznie na jego niekorzyść. W imieniu stron apelacja może być także wniesiona przez ich obrońców lub pełnomocników¹³.

Instytucja warunkowego umorzenia postępowania karnego jest więc instytucją służącą nade wszystko wychowaniu, jak i naprawieniu szkody powstałej wskutek popełnienia przestępstwa, przy zastosowaniu względnie łagodnych środków wychowawczego oddziaływania, która aktualizuje się w tych wszystkich wypadkach, w których bardziej rygorystyczne metody nie są niezbędne¹⁴.

Warunkowe umorzenie postępowania karnego jest niedocenionym sposobem zakończenia procesu karnego. Wynika to prawdopodobnie z niewłaściwego zrozumienia tego rodzaju ponoszenia odpowiedzialności karnej przez osobę uznaną za winną popełnienia przestępstwa, dlatego należy stwierdzić, iż instytucja jaką jest warunkowe umorzenie postępowania karnego zasługuje na szersze stosowanie w praktyce.

¹³ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks..., op. cit.*, s. 593 i 730.

¹⁴ E. A. Wdzięczna, *Warunkowe umorzenie..., op. cit.*, s. 122–123.